

РЕФЛЕКСИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ*

Ярослава БУГЕРКО,

кандидат психологічних наук,
заступник декана факультету педагогіки та психології
РВНЗ "Кримський гуманітарний університет" (м. Ялта)

Copyright © 2010

З позицій методологічного підходу розглядаються психологічні особливості рефлексивної організації модульно-розвивального освітнього процесу, розкрито змістовно-динамічну характеристику різновидів рефлексії та показано їх взаємозв'язок із періодами функціонування модульно-розвивального циклу, показано, що впровадження рефлексивних процедур у процес навчання сприяє якісному вдосконаленню освітньої діяльності школярів, створює передумови для самоствердження особистості, розширює простір її творчої самореалізації.

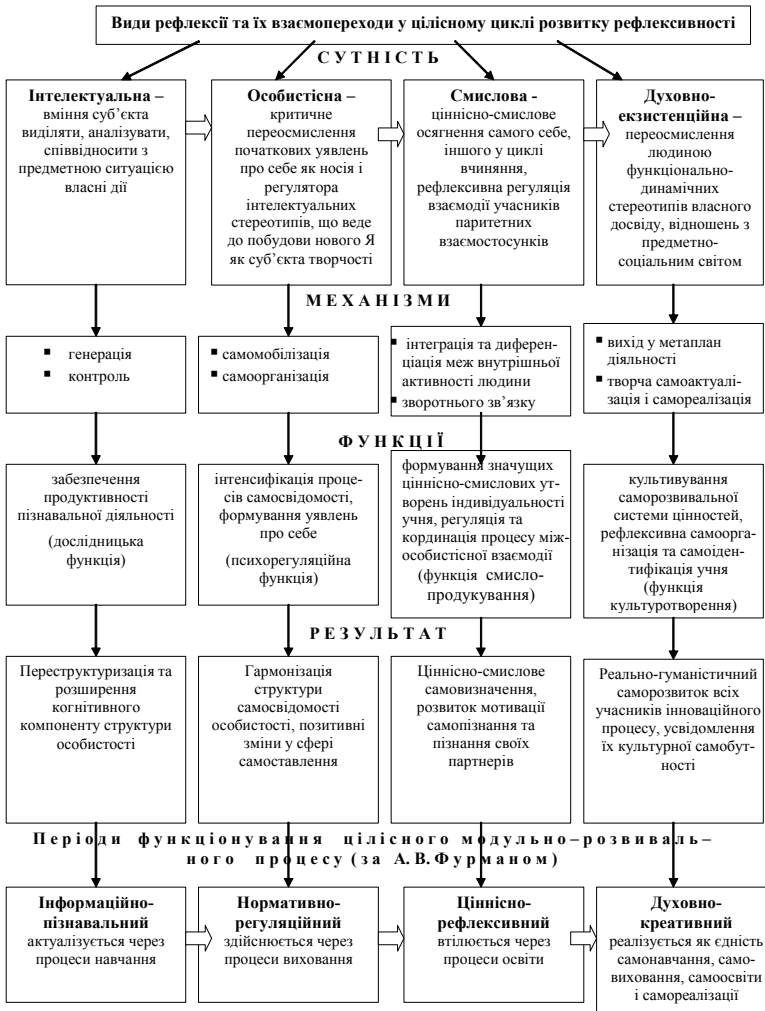
Практика сучасної освіти все більше застановляється над проблемою створення такої системи середньої освіти, яка б повно моделювала розвивальний соціально-культурний простір школи і давала змогу реалізувати позитивний потенціал особистості. Модульно-розвивальне навчання як інноваційна освітня модель гуманно-особистісного спрямування, соціокультурного змісту і фундаментально-універсального характеру не лише дає змогу школярам оволодіти теоретичними знаннями основ наук, долучитися до мистецтва соціально прийнятеного нормування, а й стимулює самоактуалізацію всіх учасників освітнього процесу, розвиває рефлексивно-творчий потенціал особистості, здатність кожного до культуротворення.

Однією з універсальних соціально-психологічних форм конкретно-практичної організації паритетної освітньої діяльності, яка забезпечує повноцінний розвиток рефлексії, є *модель повного функціонального циклу навчального модуля*, запропонована А.В. Фурманом [5, с. 131]. Вона обґрунтовує відносно самостійну цілісну частину реальної розвивальної взаємодії вчителя з учнями, що характеризується завершеною сукупністю взаємозалежних навчальних, виховних, освітніх та самореалізаційних ритмів, складається з чотирьох періодів-фаз і восьми основних етапів, кожен з яких має свої завдання, психолого-дидактичний зміст, розвиває певні сторони внутрішнього світу особистості, сприяє розгортанню різних видів рефлексії (*див. табл.*).

* Дослідження проводиться у рамках дослідницької теми кафедри психології РВНЗ КримГУ (м. Ялта)

Таблиця

Змістовно-динамічна характеристика різновидів рефлексії та їх взаємозв'язок із періодами функціонування цілісного модульно-розвивального процесу

На *інформаційно-пізнавальному періоді* модульно-розвивального навчання відбувається інтенсивний розвиток таких властивостей учня, які характеризують його як суб'єкта власної пізнавально-пошукової діяльності. Свідома продуктивна особистісна позиція школяра реалізується через усвідомлення засад мисленнєвого пошуку, вироблення внутрішніх пошуково-орієнтаційних регуляційних схем, які спрямовують рух-перебіг думки та її конструктивну перебудову для одержання ідеї-розв'язку завдання. Ці дії можливі завдяки інтенсивній формі інтелектуальної рефлексії, яка через два взаємодоповнювальні механізми – генерацію і контроль – забезпечує регуляцію предметно-операційних трансформацій змісту задачі. При цьому *механізм генерації* організує експлуатацію і перетворення цілісних засад та орієнтирів мислездійснення, а *механізм контролю* – деталізацію і реалізацію у процесі мислення вже наявних цілісних функціональних елементів її змісту [3, с. 21].

Активне розгортання й утвердження більш складних процесів особистісної рефлексії у школярів відбувається за модульно-розвивального навчання на *нормативно-регуляційному періоді*, коли здійснюється соціальне нормоутворення і має місце “окреслення пошуково-сислового простору кожного учня шляхом активізації механізмів оцінювання і самооцінювання, контролю і самоконтролю” [1, с. 97]. Розвиток особистості школяра відбувається у двох аспектах: а) у плані внутрішньої будови за наявними взірцями, коли він конструє себе, присвоюючи цінності, норми поведінки, способи і форми діяльності, які існують у культурі, та б) у форматі переходу до самовдосконалення, коли вже досягнутий певний особистісний рівень і людина стає здатною розвивати себе й удосконалювати навколишній світ, перетворюючи чинну культуру та добуваючи щось нове. Значною мірою появи цих можливостей сприяють механізми особистісної рефлексії – *самообілізації* – переосмислення самої ситуації, трансформації її в особистісно значущу [3, с. 32] та *самоорганізації* – зміни свого ставлення до способу, яким особа прагнула домогтися успіху. Механізм самообілізації забезпечує процес породження внутрішньої пізнавальної мотивації, яка стимулює учня до розв'язання проблемної ситуації. Механізм *самоорганізації* виявляється у здійсненні особистісно-сислового регулювання мисленнєвої діяльності, генерації початково розмитого сислового регулятиву підтримки рішення у ситуації імовірно негативного предметного результату. Кінцевим пунктом суб'єктної активності тут є осмислення і конкретизація уявлень і знань у дієві принципи самооцінювання.

На *ціннісно-рефлексивному періоді* модульно-розвивального освітнього циклу на базі перебігу складних процесів міжсуб'єктної регуляції поведінки реалізується право учасників психомистецького дійства на паритетне співробітництво, задовольняється їхня потреба у різних формах ділового та духовного спілкування. Основний механізм міжособистісного пізнання та організації взаємодії на зазначеному періоді – *сислова рефлексія*. Вона дозволяє учасникам розвивальних взаємин піднятися до рівня індивідуальності та здійснювати власні навчальні вчинкові дії (як наслідок впливу, взаємовпливу та самовпливу). При цьому рефлексія виконує такі *функції*, як когнітивне освоєння ситуації (продуку-

вання уявлень про себе, партнера, завдання, контекст взаємостосунків) та формування значущих ціннісно-сміслових утворень особистості.

Високий рівень упорядкованості паритетних ставлень на завершальних етапах модульно-розвивального процесу сприяє реалізації потреб особистості у різних формах соціально-психологічної і рефлексивної активності, активізує процеси аналізу й самоусвідомлення власного досвіду та особливостей внутрішнього світу інших людей. Рефлексія духовних засад розвитку вчителя й учня виявляється на четвертому, *духовно-креативному, періоді* модульно-розвивальної системи [2, с. 52]. На даному, найвищому і найскладнішому, періоді модульно-розвивального циклу учні, ґрунтуючись на рефлексії пройденого освітнього процесу та результатів власного вчинання, не лише усвідомлюють свою самоцінність, а й внутрішньо осягають (хоча б ситуативно) унікальність рефлексивно-творчого буття, що свідчить про наявність у їхній самоактивності елементів *духовно-екзистенційної рефлексії*. Вихід у метаплан своєї освітньої діяльності, тобто у план тих принципів, що лежать ніби над нею і регулюють її перебіг, дозволяє учням самостійно вибирати і розвивати ціннісну систему координат свого життя і відносно неї вибудовувати свою життєву траєкторію. Вони відкривають духовно-сміслові опори віри у себе, добро, справедливість, усвідомлюють потребу власного духовного самовдосконалення і перспективи свого подальшого життя. Вершинний рівень – внутрішнє налаштування на духовне осягнення сенсу власного життя, тобто метайнтеграція найвищого багатомодальнісного ґатунку, яка характеризує особу як повноцінного універсума.

Отже, сутнісно модульно-розвивальний цикл – це модель рефлексивно-гуманної, культуротворчої освітньої діяльності, яка через механізм системного впливу навчання (оточення) на особистість, за допомогою проектування і практикування такого складного явища, як творення та системи розвиткових дій-заходів у групі [4, с. 119], конструє простір вільного творчого пошуку кожного співучасника. Це природно уможливлене цілеспрямований розвиток рефлексії – однієї з вагомих складових внутрішньої активності особистості, передумови зростання творчого потенціалу людини.

1. Гуменюк О. Феномен полімотивації: сутнісний зміст взаємин за модульно-розвивальної оргсистеми / Оксана Гуменюк // Психологія і суспільство. – 2001. – №1. – С. 74–123.

2. Бугерко Я.М. Вплив рефлексії на смислотворчі можливості учасників інноваційного навчання / Я.М. Бугерко // Матеріали другої регіон. наук.-метод. конф. [“Технологія інноваційного пошуку в системі вищої освіти”] (м. Тернопіль, 31 січня 2003 р.) / М-во освіти і науки України, Терн. акад. нар. госп. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – С. 51–53.

3. Ладенко І. С. Формирование творческого мышления и культивирование рефлексии / И. С. Ладенко, И. Н. Семенов, С. Ю. Степанов. – Новосибирск : ИИФ СО, 1990. – 65 с. – (Препринт / АН СССР, Сибир. отделение. Ин-т истории, филологии и философии).

4. Фурман А. Теорія освітньої діяльності як метасистема / Анастолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2001. – № 3. – С. 105–144; 2002. – № 3–4. – С. 20–58.

5. Фурман А.В. Теоретична концепція інноваційного програмово-методичного забезпечення освітнього процесу / Анастолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2008. – № 3. – С. 123–156.

Надійшла до редакції 24.12.2009.